

Výchova k voľbe povolania — súčasť komunistickej pracovnej výchovy*)

(Z aspektu ďalšieho rozvoja československej
školskej sústavy)

Prof. dr. ONDREJ BALÁŽ, DrSc.,
Ústav experimentálnej pedagogiky SAV,
Bratislava

Formovanie človeka ako rozhodujúceho činiteľa pracovného procesu je podstatnou súčasťou všestranného formovania ľudskej osobnosti. Preto považujeme pracovnú výchovu za kľúčovú zložku socialistickej výchovy. Imanentnou súčasťou pracovnej výchovy je polytechnické vzdelanie a výchova k voľbe povolania, ktorá zabezpečuje socializáciu človeka, jeho začlenenie do práce a života spoločnosti.

Pracovná výchova je celoživotné cieľavedomé pôsobenie na človeka, ktoré zahŕňa polytechnické vzdelávanie a seba vzdelávanie spojené s tvorivou činnosťou a orientuje ho k voľbe povolania. Pracovná výchova ako zložka výchovy bude preto vyjadrovať dve základné súčasti:

- a) pracovnú morálku (ktorá je súhrnom postojov a vzťahov individua k systematickej pracovnej činnosti, vyjadruje aj vôľové, emocionálne, charakterové činitele, záujmy, motiváciu a sociálne potreby, pričom skúmame individuum ako člena sociálnej skupiny);
- b) pracovnú kvalifikáciu (ktorá je súhrnom schopností, vedomostí, zručností, spôsobilostí a návykov podmieňujúcich človeka vykonávať určitú prácu).

Pracovná výchova má preto za cieľ nielen utvárať príslušný vzťah k práci a vyzbrojovať vedomosťami, zručnosťami, spôsobilosťami a návykmi, ktoré mu umožňujú vykonávať náročnú, tvorivú prácu, ale aj orientovať sa vo svete práce a povolání s perspektívou špecializácie v niektorom alebo v niektorých povolaniach.

Spoločenská podmienenosť výchovno-vzdelávacieho procesu je určujúcim činiteľom nielen pri stanovení cieľov výchovy, ale ovplyvňuje rozhodujúcou mierou aj obsah, prostriedky, formy a metódy; osobitne výrazne sa prejavuje tento postulát pri pracovnej výchove a výchove k voľ-

*) Podstatná časť bola prednesená na rozšírenom zasadnutí Vedeckého kolégia pedagogiky a psychológie ČSAV v októbri 1976.

be povolania, ktorej bezprostredná spätosť s vývinovými tendenciami spoločnosti, s úrovňou výroby a služieb, s kvalifikačnou štruktúrou pracovníkov a s aplikáciou vedeckých a technických poznatkov v praxi je nevyhnutná.

Projekt ďalšieho rozvoja československej socialistickej výchovno-vzdelávacej sústavy, schválený najvyššími straníckymi a štátnymi orgánmi v roku 1976, vstupuje do realizačnej etapy. Tento významný dokument bude určovať aj cieľové zameranie pracovnej výchovy. Základným kritériom účinnosti pracovnej výchovy je a bude, ako dokáže zabezpečiť prípravu človeka pre pracovnú činnosť vo vyspelej socialistickej spoločnosti. Logickým dôsledkom uvedených požiadaviek je modernizácia pracovnej výchovy, jej perspektívna orientácia, jej širšia zameranosť v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu v škole a mimo školy.

Pracovná výchova sa má podieľať na všestrannom rozvoji osobnosti človeka v podmienkach súčasného životného štýlu a tempa, čo predpokladá cieľavedomé, harmonické a náročné rozvíjanie telesných a duševných síl. Spolu s telesnou výchovou vplýva na pohybovú zdatnosť mladého človeka, spätú nielen so senzomotorickými a percepčnými procesmi, ale aj s myslením a rozhodovaním. Dostatok a primeranosť pohybu a fyzického zaťažovania je jednou z hlavných podmienok zdravého rozvoja mladého organizmu. To prirodzene si žiada systematickú prípravu, tréningovosť. Pracovná výchova umožňuje zvyšovanie úrovne fyziologických funkcií a zlepšenie nervosvalovej koordinácie.

Socialistická pracovná výchova bude sa preto zaoberať nielen s problematikou prípravy mládeže na určité pracovné činnosti, ale aj otázkami aktívneho využívania voľného času (záujmové činnosti). Pracovná výchova vo výchovno-vzdelávacích inštitúciách musí rešpektovať najmä nasledovné požiadavky:

1. prihliadať k vekovým zvláštnostiam žiakov pri stanovení výkonov, tempa a povahy pracovných činností;
2. upraviť režim práce a odpočinku;
3. rozdeliť a strieďať činnosti dynamické a statické;
4. zachovať optimálny rytmus pracovných činností;
5. prihliadať na základné hygienické a bezpečnostné požiadavky pri vytváraní príslušných vedomostí, spôsobilostí, zručností a návykov;
6. sústavne analyzovať a kontrolovať pracovné činnosti a vytvárať podmienky pre sebakontrolu.

Takto môžeme utvoriť ucelený systém výchovy žiakov k práci vôbec a k špecifickým pracovným činnostiam zvlášť. Tento systém bude zahŕňať výchovu k práci v škole, v mimovyučovacej výchovno-vzdelávacej činnosti, v rodine a v spoločenských organizáciách.

Pracovná výchova má za cieľ nielen utvárať príslušný vzťah k práci, ale aj osvojovanie súhrnu vedomostí, zručností, spôsobilostí a návykov, ktoré umožňujú vykonávať náročnú, tvorivú prácu a súčasne orientáciu vo svete práce a povolání s perspektívou špecializácie v niektorom alebo v niektorých povolaniach.

Cieľové zameranie pracovnej výchovy na škole, jej obsah, prostriedky a metódy majú byť v súlade s hlbokými zmenami, ktoré nastali dôsledkom vedeckého a technického pokroku. Osobitne sa to vzťahuje na podstatnú súčasť socialistickej pracovnej výchovy — na realizáciu polytech-

nického princípu vo výchovno-vzdelávacej sústave, najmä vo všeobecno-vzdelávacej škole, a na organické začleňovanie výchovy k voľbe povolania do systému pracovnej výchovy a polytechnického vzdelávania.

Predovšetkým je žiadúce posilniť polytechnickú orientáciu matematicko-prírodovedného cyklu na všeobecnovzdelávacích školách. Osvojovanie prírodovedných zákonov a poučiek bez aplikačných východísk, bez primeranej konfrontácie so spoločenskou praxou by bolo v rozpore s princípom spojenia školy so životom. Súčasne je potrebné ďalej zvyšovať prírodovedno-matematickú fundovanosť špeciálnych predmetov technicko-ekonomického cyklu (pracovného vyučovania na základných školách, perspektívneho predmetu základy výroby a voliteľných predmetov odbornej prípravy na gymnáziách a pod.). Posilnenie teoretických základov týchto predmetov umožní ich lepšie spojenie s predmetmi matematicko-prírodovedného cyklu, zvýši ich aplikačné možnosti a súčasne poskytuje pre prehĺbovanie prírodovedno-matematickej prípravy mládeže cenné empirické podnety.

Moderné všeobecné vzdelanie by malo preto zahrnúť aj nasledovné poznatkové okruhy:

1. prírodovedno-matematické základy moderného výrobného procesu, pričom si zasluhujú osobitnú pozornosť tie vedomosti a spôsobilosti, ktorých aplikačné možnosti sú široké;
2. základné poznatky o univerzálnych technických zariadeniach v hlavných výrobných odvetviach; predovšetkým o elektrickom kontrolnom a riadiacom systéme, o základnom zariadení priemyselnej automatizácie a pod.;
3. metódy technických výpočtov, znázornenie technických zariadení a technologických procesov, predovšetkým: technické kreslenie, výpočty vzťahujúce sa na techniku a technológiu, základy technického plánovania, príslušné štatistické operácie;
4. základné poznatky o strojoch a mechanizmoch a o ich konštrukcii;
5. základné poznatky o ekonomike a organizácii výroby;
6. základné poznatky o našom spoločenskom zriadení a jeho perspektívach, aplikácia týchto poznatkov, spôsobilostí a zručností v spoločenskej činnosti v širšom alebo užšom zameraní podľa povahy príslušného odboru alebo profesie.

Všeobecné polytechnické a odborné vzdelanie tvorí neoddeliteľné a vzájomne späté základy prípravy kvalifikovaných odborníkov so základnou, strednou alebo vysokoškolskou kvalifikáciou. Domnievame sa, že širšia všeobecnovzdelávacia príprava má rozhodujúci význam pre výchovu k voľbe povolania, a to zvlášť v podmienkach zrýchľujúceho sa vedeckého a technického rozvoja.

Širší všeobecný základ profesionálnej a školskej orientácie plní predovšetkým tieto úlohy:

1. vyzbrojuje žiakov a študentov znalosťou zákonitostí rozvoja prírody a spoločnosti, ktoré tvoria osnovu súčasnej výroby, a schopnosťou aplikácie týchto znalostí v praxi;
2. zabezpečuje jednotu teórie a praxe v celom procese výchovy a vzdelávania;
3. oboznamuje žiakov a študentov s najvšeobecnejšími základmi progre-

sívnej techniky, technológie, organizácie a ekonomiky výroby v hlavných výrobných odvetviach;

4. rozvíja všeobecnú technickú tvorivosť žiakov;
5. využíva polytechnické vedomosti, zručnosti a návyky žiakov a študentov v cieľuprimeranej, tvorivej a priťažlivej pracovnej činnosti v rámci školy a mimo nej;
6. zabezpečuje podmienky pre širšie kontakty žiakov a študentov so závodmi a družstvami vo svojom okolí a vedie ich k hlbšiemu poznaniu spoločenských perspektív.

Prof. dr. Willi Kuhrt, významný pedagóg NDR, uvádza šesť základných aspektov vzťahu pracovnej výchovy k profesionálnej a školskej orientácii:

- a) svetonázorovo-politický aspekt;
- b) morálne politický aspekt;
- c) polytechnický aspekt;
- d) profesionálno-produktívny aspekt;
- e) pracovno-ekonomický aspekt;
- f) kultúrne estetický aspekt (podľa práce Kuhrt-Schneider: Erziehung zur bewussten Berufswahl, Berlin 1971, s. 76).

Správna voľba povolania a ďalšieho študijného smeru by mali byť v rozhodujúcej miere výsledkom dlhodobej výchovy k voľbe povolania, začlenenej do širšieho kontextu pracovnej výchovy a polytechnického vyučovania tak, ako to naznačil W. Kuhrt pri charakteristike vzťahov pracovnej výchovy a profesionálnej orientácie. Vedu a techniku poznávať, využívať a ďalej rozvíjať v službách človeka je v súlade s uvedenou kľúčovou úlohou školy a mimoškolských výchovno-vzdelávacích inštitúcií.

N. K. Krupská vo svojej stati »Voľba povolania« z roku 1932 podrobne analyzovala veľký spoločenský význam primeranej výchovy k voľbe povolania. Vo viacerých príspevkoch zdôrazňovala, že polytechnické vyučovanie má byť spojené s profesionálnou orientáciou, pričom je dôležité perspektívne zameranie orientácie.

Z našich predchádzajúcich úvah vyplýva, že k riešeniu problematiky profesionálnej a školskej orientácie žiakov základných a stredných škôl musíme pristupovať z aspektov vplyvu vedeckotechnickej revolúcie na úroveň a zameranie výchovno-vzdelávacej sústavy. Ide v podstate o konfrontáciu perspektívnych spoločenských potrieb s cieľmi, obsahom, metódami i formami výchovy a vzdelávania na jednotlivých školských stupňoch, v mimoškolských vzdelávacích inštitúciách a v rodine. Poskytovanie primeraných informácií o perspektívach jednotlivých povolanií a o štruktúre povolanií v našej spoločnosti patrí do kontextu výchovno-vzdelávacej práce školy. Postup od informácií ku konkrétnej a individuálnej profesionálnej orientácii v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu na škole je fundamentálnou súčasťou cieľavedomej a systematickej výchovy k voľbe povolania.

Podiel školy vo výchove k voľbe povolania ponímame širšie, nielen so zreteľom na krátkodobé potreby národného hospodárstva, ale najmä z hľadiska všestrannej výchovy človeka pre život a prácu v socialistickej spoločnosti.

Mladý človek prejavuje svoje záujmy a schopnosti relatívne skoro (v hre, v učení, v práci). Základná škola môže rozpoznať predpoklady

žiacov pre jednotlivé povolania a usmerňovať rozvoj duševných a fyzických schopností a záujmov v súlade s týmito predpokladmi v rámci procesu výchovy k voľbe povolania.

Aj vo výchove k voľbe povolania (prirodzene v súlade so schopnosťami a záujmami žiakov) je naliehavá požiadavka všestrannosti, objektívneho posudzovania potenciálnych možností a reálnej situácie, aby predčasne nenastalo delenie na »učebné« a »pracovné« typy, na žiakov, ktorí sú určení pre budúcu prevažne fyzickú prácu, a takých, ktorí budú pracovať prevažne duševne.

Všeobecnovzdelávacia škola musí sa sústrediť na optimálny rozvoj intelektuálnych a fyzických síl všetkých žiakov. P. A. Lebedev o tom píše:

»Všeobecné vzdelanie je základnou podmienkou ovládania hociktorého povolania. Prostriedky vedy, techniky, umenia, práce a telesnej kultúry, zahrnuté do obsahu učebných predmetov všeobecnovzdelávacej školy, orientujú žiakov v hlavných smeroch intelektuálnej a fyzickej práce. Súbežne s tým sú hlavným zdrojom všestranného rozvoja osobnosti žiaka.« (P. A. Lebedev: Vklad obščego obrazovanija v rešenije problemy profesionalnoj orientacii. In: Problemy proforientacii v škole, Moskva 1969, s. 235.)

Škola svojím podielom prispieva v príprave budúcich pracovníkov k prekonaniu protikladu medzi fyzickou a duševnou prácou, medzi intelektuálnymi a manuálnymi povolaniami. Preto nesmieme pripustiť príliš skorú, jednostrannú a povrchnú diferenciáciu, ale usilujeme sa o čo najdemokratickejšiu, jednotnú všeobecnú a všestrannú prípravu všetkej mládeže, ktorá bude pevnou bázou pre voľbu životných perspektív a povolania.

Vo výchove k povolaniu nejde len o profesionálnu perspektívu, ale aj o konfrontáciu so životnou perspektívou každého žiaka. Už základná škola rozhoduje o tom, či budúci pracovníci budú pociťovať vnútornú potrebu sústavne sa vzdelávať, či si vytvoria hlboký vzťah k určitému povolaniu alebo skupine povolaní, či budú chcieť preberať zodpovednosť, či sa bude v ich každodennej činnosti objavovať iniciatívnosť, socialistická podnikavosť. Pritom ide aj o dynamický vzťah k možným progresívnym zmenám v živote spoločnosti a jednotlivca v konfrontácii so stúpajúcou mobilitou povolaní vo vyspelej výrobe. Významné sú nielen profesionálne stránky disponibility, ale aj morálne, charakterové a vôľové predpoklady. Už základná škola vytvára v procese cialavedomej výchovno-vzdelávacej činnosti, zahrňujúcej výchovu k voľbe povolania, podmienky pre radosť a uspokojenie individua z práce vo zvolenom povolaní. Už základná škola podiela sa z tohto hľadiska na stváraní životných perspektív jednotlivca, a tým pozitívne prispieva k realizácii spoločenských perspektív.

Profesionálna a školská orientácia v škole má preto vychádzať z poznania dlhodobých spoločenských perspektív. Reálnym základom sú rámcové prognózy na obdobie 10—15 rokov dopredu, tj. prakticky na tie roky, v ktorých absolventi základnej školy dosiahnu plnú výkonnosť v povolaní.

Usmerňovanie záujmov o povolanie v rámci dlhodobého výchovno-vzdelávacieho pôsobenia na základnej škole vyžaduje si dokonalé poznanie perspektívnej štruktúry profesií a ich základnú charakteristiku. Dlhodobá profesionálna a školská orientácia nemôže sa obmedziť na jed-

norázové informácie, konzultácie, na diagnostiku a z toho vyplývajúce krátkodobé poradenstvo. Jej účinnosť sa dosiahne len pri primeranej orientácii celého výchovno-vzdelávacieho procesu.

So zreteľom na to, že pri osvojovaní vedomostí, zručností, spôsobilostí a vytváraní návykov má rozhodujúci význam vyučovanie, je účinným prostriedkom profesionálnej a školskej orientácie efektívne využívanie vyučovania vo všetkých predmetoch. V našej škole nejde o všeobecné vzdelanie, ktoré má abstraktný, imaginárny charakter, ale o prípravu človeka pre život v reálnej socialistickej spoločnosti. Z tohto aspektu má všeobecné vzdelanie predprofesionálny význam a je účinnou súčasťou výchovy k voľbe povolania. Predprofesionálny charakter socialistického všeobecného vzdelania vyjadruje sa v spojení školy so životom spoločnosti, v spojení vyučovania s pracovnou činnosťou žiakov, v sústavnom prehľbovaní jednoty teórie a praxe a v tvorivom rozvíjaní princípu vedeckosti v celom vyučovacom procese.

Uvedené aspekty sa uplatňujú pri tvorbe štruktúry vyučovacieho obsahu, v sústavnej modernizácii obsahu a metód vyučovania, v systematickom obohacovaní učiva najnovšími výdobytkami vedy a techniky. Nepochybne vyžaduje si uplatňovanie princípu jednoty teórie a praxe aj primerané zameranie záujmovej činnosti žiakov mimo vyučovania.

Výchova k voľbe povolania kladie konkrétne požiadavky na všetky vyučovacie predmety všeobecnovzdelávacích škôl. Základným cieľom vzdelávacieho procesu je všestranný rozvoj osobnosti žiaka, rozvíjanie jeho záujmov a schopností v súlade s objektívnymi potrebami socialistickej spoločnosti. S týmto základným cieľom súvisí rozšírenie všeobecného profesionálneho obzoru žiakov, získanie informácií o vývinových tendenciách povolání vo vzťahu k príslušným vedným odborom a vyučovacím predmetom.

Vedecké, odborné a profesionálne záujmy a schopnosti žiakov je potrebné zavčas poznávať a systematicky rozvíjať. V tejto súvislosti je nevyhnutné usmerňovanie žiakov, ich aktivizácia a rozvíjanie činností, ktoré vyplývajú zo štruktúry ich osobnosti. Výchova a vyučovanie na všeobecnovzdelávacej škole má prispieť k objektívnemu sebapoznávaniu a sebaoceňovaniu žiakov a k nadobudnutiu schopností konfrontovať vlastné predpoklady s reálnymi potrebami spoločnosti. Tieto tendencie nie je možné realizovať bez ohľadu na teritoriálne a regionálne možnosti, ktoré v značnej miere konkretizujú a spresňujú obsah výchovy k voľbe povolania na príslušnej škole.

Jednotlivé vyučovacie predmety svojím špecifickým obsahovým zameraním umožňujú prehľbovať informovanosť a orientovanosť žiakov vo vzťahu ku korešpondujúcim oblastiam výroby a spoločenskej praxe. Napríklad v predmetoch občianska výchova a náuka, dejepis, slovenský jazyk a literatúra sú možnosti na poskytovanie všeobecných informácií o našom štátnom zriadení, o perspektívnych tendenciách rozvoja našej spoločnosti, o politických, ideologických a morálnych aspektoch voľby povolania. Matematika a prírodovedné predmety umožňujú pri oboznamovaní so zákonmi prírody konkretizovať ich aplikačné možnosti vo výrobe a vysvetľovať vedeckotechnické aspekty príslušných skupín povolání. Osobitné možnosti sú pre systematickú výchovu k voľbe povolania v pracovnom vyučovaní na základnej škole, v predmete základy výroby

a vo voliteľných predmetoch odbornej prípravy na gymnáziách. V týchto predmetoch môže byť aplikácia teoretických poznatkov najkonkrétnejšia; účasť žiakov na exkurziách a na praxi v závodoch a podnikoch umožňuje bezprostredný kontakt s prácou v jednotlivých povolaniach a s podmienkami, v ktorých sa príslušné povolania vykonávajú.

Osobitne veľký význam má využívanie vyučovania v prírodovedných predmetoch, matematike a pracovnom vyučovaní už na základných školách, v ktorých sa formujú základné postoje žiakov k povolaniu. Napríklad vo vyučovaní matematiky získavajú žiaci vedomosti a spôsobilosti z aritmetiky, algebry a geometrie, rozvíja sa ich myslenie, osvojujú si spôsobilosti presného vyjadrovania a priestorovej predstavivosti a čo je veľmi dôležité, majú sa naučiť aplikovať získané vedomosti a spôsobilosti v praktickej činnosti. Doteraz nedostatočne sa využívalo pracovné vyučovanie na to, aby žiaci mohli svoje vedomosti a spôsobilosti získané pri vyučovaní matematiky aplikovať na technické výpočty, na riešenie príkladov priamo v praktickej činnosti. Už v 6. postupnom ročníku základnej školy sú možnosti na takúto konkretizáciu a aplikáciu získaných vedomostí a spôsobilostí. Napríklad v hodinách geometrie môžu sa žiaci učiť presne merať dĺžku, šírku a neskôršie vyjadrovať objem jednotlivých výrobkov atď. Je možné rozvíjať presnosť, tvarovú a priestorovú predstavivosť, ktorá je predpokladom rozvoja technického myslenia.

Záujmy o poľnohospodárske povolania možno vzbudzovať aj vypočítavaním priemerných hektárových výnosov, výpočtom denného výkonu kombajnu, traktoru a iných poľnohospodárskych strojov. Vo vyšších ročníkoch základnej školy je možné riešením problémových úloh vzbudzovať záujem o niektoré ekonomické a výrobné otázky, ktoré súvisia s voľbou konkrétnych povolání. Prirodzene, matematika nemôže zostať izolovaná, ale najmä prehĺbovaním medzipredmetových vzťahov, využívaním matematických vedomostí a spôsobilostí vo fyzike, chémii, biológii, geografii a pracovnom vyučovaní je možné zvyšovať efektívnosť výchovy k voľbe povolania.

Napríklad fyzika v značnej miere prispieva k rozvíjaniu a upevňovaniu vedeckého svetonázoru žiakov a v tejto súvislosti má veľký podiel na utváraní pozitívneho vzťahu k práci a k budovaniu socialistickej spoločnosti. Rozvíjaním záujmov o matematiku, fyziku a ďalšie prírodovedné predmety uľahčuje sa orientácia žiakov na technické a prírodovedné profesie. Vo fyzike sú veľké možnosti na účinné spájanie teórie a praxe, na rozvíjanie aktivity, samostatnosti a tvorivosti žiakov pri organizácii žiackych pokusov, v laboratórnych prácach a pri riešení komplexných problémových úloh. Žiaci sa naučia vyjadrovať výsledky pokusov, meraní a zaznamenávať tieto grafickými metódami. Napríklad orientácia na povolanie strojného zámočníka vyžaduje si aplikáciu poznatkov z fyziky, pracovného vyučovania a matematiky pri plošných meraniach, pri výpočte rozmerov pracovného predmetu, pri kontrole výrobkov. Vo vyučovaní fyziky je možné využívať školské filmy, diafilmy a organizovať exkurzie.

Osobitne priťažlivým učivom vo fyzike je elektrina. Tu sú aplikačné možnosti zvlášť široké a účinné v súvislosti s informáciami o výrobe elektrického prúdu a jeho rozvode, o meriacich prístrojoch. Žiaci už na základnej škole môžu získať primerané informácie o využívaní slaboprú-

dovej elektrotechniky v riadení a regulácii výrobného procesu, pri automatizácii výroby, pri využívaní samočinných počítačov vo všetkých oblastiach spoločenskej praxe. Tematické okruhy učiva o elektrine umožňujú prehĺbovanie medzipredmetových väzieb medzi fyzikou, matematikou a pracovným vyučovaním.

Obdobné možnosti sú aj pri vyučovaní chémie. Už samotné informácie o obrovskom rozmachu chémie v celosvetovom meradle a osobitne u nás vzbudzujú veľkú pozornosť žiakov. Napríklad na gymnáziách je možné účinne spájať teoretické vyučovanie s experimentálnymi prácami, čo umožňuje hlbšie poznať materiálnu podstatu chemických procesov. V tejto súvislosti účinne napomáha orientácii na chemické profesie, keď učivo využíva možnosti v našich podmienkach hlbšie oboznamovať s ťažbou a úpravou surovín, výrobou syntetických látok, s problémami petrochémie, so spracúvaním drevných surovín a s využívaním chémie v poľnohospodárskej výrobe. Nepochybne je potrebné využívať vyučovanie chémie na informácie o jej ďalšom rozvoji a v tejto súvislosti aj na základné vedeckotechnické informácie. Napríklad v súčasnosti je aktuálnou a naliehavou problematikou objasňovanie podstaty stavby látok, usporiadanie častíc v kryštálovej mriežke kovov a štruktúry molekúl, riešenie výroby plastických hmôt, ozdravovanie životného prostredia atď. Aj vo vyučovaní chémie sú možnosti na upevňovanie medzipredmetových vzťahov, najmä s biológiou, fyzikou, geografiou, pričom môžeme konkrétnizovať perspektívy rozvoja poľnohospodárstva, medicíny, farmácie, banského a hutníckeho priemyslu a iných odvetví nášho národného hospodárstva. Dôležité je aplikovať tieto vedomosti na konkrétne príklady. Na Slovensku je rozvoj chemického priemyslu veľmi prudký a sieť veľkých chemických podnikov je tak hustá, že to umožňuje exkurzie prakticky z každého okresu. Napríklad priemyselné hnojivá sa vyrábajú medziiným v Bratislave, Šaľa a v Strážskom, celulóza v Štúrove, Žiline, Ružomberku a v Hencovciach, syntetická vlákna v Bratislave, Senici, Humennom a na ďalších miestach, petrochémia má okrem svojho najväčšieho podniku Slovnaftu v Bratislave ďalšie závody, a tak by sme mohli uvádzať ďalšie konkrétne príklady. Osobitne rozšírená je aplikácia v potravinárskom priemysle, pri výrobe a konzervovaní ovocia a mäsa, mlieka a mliečnych výrobkov, tukov, liehovín, pekárenských výrobkov a ďalších potravín.

Ako ďalší príklad môžeme uviesť využívanie biológie v profesionálnej orientácii žiakov. Je osobitne významná pri orientácii na poľnohospodárske povolania. Tak napríklad pri preberaní učiva botaniky v tematickom celku rastlina a prostredie naskytujú sa široké možnosti na upútanie záujmu žiakov o prácu v poľnohospodárstve a lesníctve, ochrane rastlín, šľachtiteľstve a semenárstve. Tematický celok živočíchy a prostredie zase dáva možnosti na vzbudzovanie záujmov o zootechniku, výživu hospodárskych zvierat, plemenárstvo, veterinárstvo a ďalšie profesie.

Využívanie vyučovania vcelku a jednotlivých vyučovacích predmetov vo výchove k voľbe povolania predpokladá sústavnú väzbu teórie s praxou, užšie medzipredmetové vzťahy a koordináciu s ostatnými metódami a prostriedkami výchovy k voľbe povolania na škole a mimo školy. Skúsenosti z našich výskumov ukazujú, že vyučovanie ako účinný prostriedok výchovy k voľbe povolania ešte sa nevyužíva dostatočne. Súčasne sa však ukázalo, že tie školy, ktoré venujú primeranú pozornosť

profesionálnej a školskej orientácii ve vyučovaní, majú efektívnejšie výsledky v profesionálnej orientácii a žiaci sa úspešnejšie uplatňujú v ďalšom štúdiu a vo zvolenom povolani.

Údaje, ktoré sme získali od školského inšpektora Jozefa Žilinka a podpredsedníčky ObNV Bratislava II Eleny Haniskovej ukazujú, že napríklad vyučovanie matematiky a slovenského jazyka majú podstatný vplyv na ďalšiu profesionálnu a životnú cestu absolventov základných škôl. Protirečenie, ktoré bolo medzi výsledkami klasifikácie v predmete matematika a medzi výsledkami prijímacích skúšok v roku 1976, upozorňuje na značné nevyužitie rezervy na školách. Rozdiely, ktoré sú medzi výsledkami jednotlivých škôl, primomfnajú potrebu vyrovnávania úrovne všeobecného vzdelávania na všetkých školách, a tým na zabezpečovanie rovnakých šancí absolventom všetkých základných škôl.

V súvislosti s perspektívnym rozvojom československej školskej sústavy zavádza sa povinná školská dochádzka v dĺžke 10 rokov. Pritom od 6. do 14. rokov veku dieťaťa bude sa školská dochádzka realizovať na základnej škole. Táto koncepcia kladie zvýšené nároky na kvalitu základného vzdelania a vyžaduje si urýchľovanie a intenzifikáciu výchovy k voľbe povolania. Ako uviedol tajomník ÚV KSČ Ing. Jozef Havlín, bude sa v experimentálnom overovaní nového poňatia obsahu 4-ročného druhého stupňa základnej školy pokračovať, aby ho bolo možné postupne zavádzať na všetkých základných školách v nadväznosti na ukončenú prestavbu I. stupňa základnej školy, začínajúc školským rokom 1980/81. To znamená, že od školského roku 1980/81 sa bude realizovať nový obsah II. stupňa základnej školy počínajúc 5. postupným ročníkom.

Ing. Jozef Havlín uviedol: »Súbežne s tým sa bude postupne zvyšovať podiel prijímaných žiakov na stredné školy z 8. ročníku základnej školy tak, aby sa v školskom roku 1980/1981, teda ku koncu 6. päťročnice prišlo do zariadení pre prípravu mládeže na robotnícke povolania 15 percent detí z 8. tried, do gymnázií 14 % a do stredných odborných škôl 9 % žiakov 8. ročníka základnej deväťročnej školy. Rozhodlo sa tiež o pokračovaní realizácie obsahovej a organizačnej prestavby prípravy mládeže na robotnícke povolania, spojenej s postupným zriaďovaním stredných odborných učilíš, v ktorých sa bude pripravovať prevažná väčšina budúcich kvalifikovaných robotníkov.« (Pravda, 1. septembra 1976, s. 3.)

Nepochybne kladie perspektívny rozvoj československej školskej sústavy väčšie nároky na prípravu všetkej mládeže pre život a prácu v spoločnosti už na základnej škole, na dlhodobú profesionálnu informáciu a orientáciu a na efektívne využívanie vyučovacieho procesu, mimoškolskej výchovno-vzdelávacej činnosti a všetkých metód a foriem výchovy k voľbe povolania v škole, v rodine a v spoločenských organizáciách na cieľavedomý rozvoj osobnosti žiakov. Náš jednotný, socialistický školský systém si žiada od všetkých škôl a všetkých učiteľov, aby vytvárali optimálne podmienky pre povinnú 10-ročnú školskú dochádzku, pre ďalší rozvoj všeobecnej vzdelanosti mládeže a na postupné vytváranie podmienok pre poskytovanie úplného stredného vzdelania všetkej mládeži. To si vyžaduje odstránenie protirečení a nedostatkov, ktoré dokumentujú rozdiely medzi výsledkami klasifikácie a medzi prijímacími skúškami na stredných školách.

Osobitný význam má orientácia mládeže na robotnícke povolania, pretože v budúcich rokoch budú tvoriť stredné odborné učilištia kľúčový článok našich stredných škôl. Ich postavenie v našej školskej sústave bude úplne rovnocenné s ostatnými typmi stredných škôl, s gymnáziami a strednými odbornými školami. Starostlivosť o výchovu robotníckeho dorastu, zvyšovanie úrovne ich všeobecného a odborného vzdelania je v súlade s potrebami ďalšieho rozvoja výroby v ČSSR. Súčasne treba podčiarknuť, že základné a stredné školy (a to platí v plnej miere aj na stredne odborné učilištia) budú sústavne doplňovať a spresňovať obsah, metódy a formy výchovno-vzdelávacej práce a pohotove uplatňovať najnovšie výdobytky vedy a techniky. Otvorenosť všetkých článkov školskej sústavy je vyjadrením vyššieho stupňa demokratizácie, pretože najefektívnejšie zabezpečuje prípravu človeka pre jeho spoločenské uplatnenie.

Systém výchovy k voľbe povolania na základných školách a gymnáziách sa opiera o aktívnu účasť všetkých učiteľov s osobitným zreteľom na triednych učiteľov. Zodpovednosť za zabezpečenie základných úloh výchovy k voľbe povolania majú riaditelia a zástupcovia riaditeľov, ktorí sa pri riadení, koordinácii a kontrole tejto súčasti výchovno-vzdelávacej práce školy opierajú o výchovných poradcov. Kvalifikácia výchovných poradcov v posledných rokoch sa podstatne zvýšila, postupne sa stabilizuje ich štruktúra a ich pracovné výsledky sú preto efektívnejšie ako v minulosti.

V tejto súvislosti znova si pripomenieme úlohy výchovných poradcov v oblasti výchovy k voľbe povolania.

1. Pod vedením riaditeľov a v súlade s pokynmi školskej správy koordinujú proces výchovy k voľbe povolania na príslušnej škole.
2. Na základe poverenia vedenia školy zúčastňujú sa na rokovaníach o problémoch výchovy k voľbe povolania a rozmiestňovania absolventov školy v príslušných inštitúciách, predovšetkým v okresnom meradle.
3. Poskytujú učiteľom príslušné profesionálne informácie, počítajúc do toho aj názorný materiál, pracovné a študijné podklady a príslušné regionálne a teritoriálne informácie.
4. Aktívne sa podieľajú na práci komisie pre výchovné poradenstvo zriadenej na škole a spravidla vykonávajú funkciu tajomníka tejto komisie.
5. Sústavne spolupracujú s triednymi učiteľmi pri sledovaní profesionálneho vývinu žiakov, zabezpečujú vyplňovanie príslušných záznamov a ich objektívne vyhodnocovanie.
6. Zabezpečujú sústavnú spoluprácu so združením rodičov a priateľov školy a so spoločenskými organizáciami, najmä s Pionierskou organizáciou SZM, resp. so SZM tak, aby sa dosiahla optimálna koordinácia výchovných vplyvov školy, rodiny a spoločenských organizácií pri výchove k voľbe povolania.
7. Sústavne spolupracujú s inštitúciami okresného poradenského servisu a využívajú jeho služby v oblasti profesionálnych informácií, pri zabezpečovaní pedagogicko-psychologickej diagnostiky a v ďalších oblastiach činnosti poradenského servisu.
8. Iniciatívne sa podieľajú v súlade s celoškolským plánom na organi-

zovaní besied, prednášok a diskusií, ktoré sa týkajú problematiky voľby povolania. V tejto súvislosti úzko spolupracujú so závodmi, podnikmi, družstvami a inými inštitúciami v obvode školy.

9. Zabezpečujú individuálne a skupinové profesionálne konzultácie so žiakmi, s rodičmi a poskytujú rady a informácie učiteľom.
10. Podieľajú sa na príprave a zabezpečovaní exkurzií do závodov, podnikov a družstiev a využívajú tieto exkurzie na systematickú profesionálnu orientáciu žiakov.
11. Zriaďujú a vedú kabinet profesionálnej informácie a orientácie na škole a využívajú ho na systematickú výchovu k voľbe povolania žiakov už od 6. postupného ročníka základnej školy.
12. Osobitnú pozornosť venujú výchovní poradcovia starostlivosti o optimálnu výchovu k voľbe povolania žiakov z rodín robotníkov a družstevných roľníkov. V spolupráci s triednymi učiteľmi a ostatnými učiteľmi sa podieľajú na výchovnej starostlivosti o žiakov z nepriaznivého rodinného prostredia.
13. Na profesionálnu orientáciu využívajú mimovyučovaciu výchovnú činnosť, najmä prácu v záujmových krúžkoch, a podieľajú sa v súčinnosti s ostatnými učiteľmi na rozvíjaní cieľavedomej a tvorivej záujmovej činnosti žiakov.
14. Sústavne zvyšujú svoju kvalifikáciu tak, aby mohli uplatňovať najnovšie poznatky pedagogiky, psychológie, ekonomiky a ďalšie vedecké poznatky na úspešné zabezpečovanie procesu výchovy k voľbe povolania.

Ďalšie posilnenie postavenia výchovných poradcov uľahčí vedeniu škôl účinne koordinovať, riadiť a kontrolovať výchovu k voľbe povolania ako súčasť jednotného výchovno-vzdelávacieho procesu vo vyučovaní a mimo vyučovania.

Prvým predpokladom pre optimálne výsledky výchovy k voľbe povolania je dokonalé poznanie žiakov, ktoré umožňuje spracovanie čo najobjektívnejšieho komplexného hodnotenia. V tomto zmysle sa vedú príslušné pedagogické dokumenty, medziním pedagogické denníky a ich prílohy, napr. záznam o profesionálnom vývine žiakov.

Z aspektu výchovy k voľbe povolania zaujímajú školu všetky základné údaje charakterizujúce rodinné prostredie žiaka, jeho psychické a fyzické vlastnosti, záujmy, schopnosti, jeho učebné a pracovné výsledky. Ide najmä o nasledovné údaje:

1. Podrobná charakteristika rodinného prostredia žiaka (povolanie rodičov, ich vzdelanie, materiálne podmienky v rodine, rodinné ovzdušie, režim dňa v rodine, vzťah rodičov k žiakovi, vzťah rodičov ku škole).
2. Zdravotná anamnéza žiaka (zdravotný vývin od útleho detstva, súčasné výsledky vyšetrenia školského lekára, príslušné závery z hľadiska voľby povolania).
3. Učebné výsledky žiaka (nejde len o priemerné výsledky, ale o konkrétne výsledky v jednotlivých predmetoch, o osobitné schopnosti prejavované v jednotlivých predmetoch, o charakteristiku učebnej práce žiaka).
4. Charakteristika záujmov žiaka (záujem o jednotlivé vyučovacie pred-

mety, o činnosť mimo vyučovania, spôsob využívania voľného času, osobitné profesionálne záujmy).

5. Vzťah žiaka ku kolektívu (jeho miesto v kolektíve, jeho podiel na kolektívnych podujatiach, funkcie vykonávané v škole a mimo školy).
6. Vzťah žiaka k pracovným činnostiam (špecifické vedomosti, spôsobilosti a zručnosti, osobitne vzťah k technickým a prírodovedným činnostiam, analýza pracovnej aktivity žiaka v podujatiach organizovaných školou alebo v rámci mimoškolskej a verejnoprospešnej práce).
7. Charakteristika osobnosti žiaka (psychické vlastnosti — vnímanie, pamäť, predstavivosť atď., reč — slovná zásoba, presnosť a plynulosť vyjadrovania atď., citový rozvoj, základné morálne kvality, celková charakteristika jeho schopností — všeobecných a špecifických povahových vlastností).

Pri charakteristike žiaka z hľadiska výchovy k voľbe povolania budeme detailnejšie sledovať jeho záujem o jednotlivé profesie, úroveň profesionálnych informácií, motiváciu záujmu o profesie a pod. Veľmi dôležité je napomáhať optimálne sebazpoznávanie a sebahodnotenie žiaka. Vo vzťahu k výchove k voľbe povolania má škola, učitelia a výchovní poradcovia podporovať vymedzovanie reálnych životných cieľov a utváranie životných plánov. Všetky uvedené súčasti procesu poznávania a objektívneho hodnotenia osobnosti žiaka sú východiskom a nevyhnutným základom optimálnej výchovy k voľbe povolania.

Konkretizácia systému výchovy k voľbe povolania na škole vyžaduje si stanovenie čiastkových úloh, metód a organizačných foriem. V profesionálnej informácii ide predovšetkým o nasledovné úlohy:

1. Informovať žiakov a rodičov o základných ekonomických, technických, technologických, sociálnych a psychofyziologicalkých aspektoch jednotlivých skupín povolání a konkrétnych povolání. Využívať pritom 5-ročné plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja v celoštátnom, celoslovenskom a krajskom meradle a ďalej konkretizovať tieto plány na podmienky príslušného okresu a obvodu školy. Využívať všetky informácie v knihách, v časopisoch, osobitných brožúrkach, materiály z podnikov a závodov a zo škôl vyššieho typu na spresnenie a konkretizáciu profesionálnych informácií.
2. Rozvíjať záujem predovšetkým o technické a prírodovedné profesie. Venovať osobitnú pozornosť informáciám o perspektívach robotníckych povolání a o podmienkach profesionálnej prípravy v odborných učilištiach.
3. Zabezpečovať konkrétne informácie o podmienkach práce v jednotlivých podnikoch, závodoch a družstvách za účasti zástupcov týchto inštitúcií, ako aj o zameraní, obsahu a podmienkach štúdia na stredných školách.

Metódy a formy profesionálnej informácie na školách majú byť diferencované, prístupné, zodpovedajúce perspektívnym potrebám rozvoja spoločnosti. K praktickým, aktívnym metódam profesionálnych informácií možno priradiť informácie poskytované pri laboratórnych prácach, v rámci záujmovej činnosti a na exkurziách. Dôležité je, aby sa samotní žiaci aktívne podieľali na osvojení profesionálnych informácií, t. j. aby informácie neboli len verbálne, pasívne prijímané, ale aby sa

konkrétnymi úlohami dopracovali žiaci k znalosti základných problémov jednotlivých profesií a skupín profesií. Aktívnu formou profesionálnych informácií je spracovanie slohovej úlohy o príslušnom úseku národného hospodárstva, profesii alebo skupín profesií, vykonávanie niektorých praktických a pracovných činností, ktoré majú vzťah k určitému povolaniu, alebo riešenie problémových úloh, ktoré majú profesionálne aspekty.

K názorným formám profesionálnych informácií patria výstavy, premietanie filmov a diafilmov, organizovanie exkurzií do závodov, podnikov a družstiev. Efektívnosť názorných metód a foriem sa zvyšuje, ak sú dopĺňované ústnymi informáciami a keď sa vyhodnocujú vhodnými formami, t. j. žiakom sa ukladajú primerané úlohy zhrnúť získané poznatky. Kabinety profesionálnej informácie a orientácie na školách poskytujú účinné prostriedky na samostatné vyhľadávanie príslušných údajov. Majú byť vybavené príslušnou literatúrou a názornými pomôckami, podmienkou je však, aby boli prístupné žiakom.

Okrem praktických a názorných metód a foriem profesionálnej informácie je jej nenahradiiteľnou súčasťou usmerňovanie čitateľských záujmov, poskytovanie tlačených informácií, organizovanie prednášok, besied a diskusií, skupinových a individuálnych konzultácií. Vo väčšej miere ako doteraz by bolo potrebné využívať súťaže, kvízy a rôzne formy organizovaných otázok a odpovedí. Od úrovne, rozsahu a diferencovaného obsahu profesionálnych informácií vo veľkej miere závisí účinnosť profesionálnej orientácie, ktorá má ešte konkrétnejšie individualizovaný charakter.

Profesionálna informácia a profesionálna orientácia vzájomne súvisia, prelínajú sa a tvoria organickú súčasť výchovy k voľbe povolania na škole. Profesionálna orientácia má dlhodobý charakter, je to proces, v rámci ktorého škola v súčinnosti s rodinou a s inými výchovno-vzdelávacími a poradenskými inštitúciami zámerne pripravuje žiakov na voľbu povolania. Profesionálna orientácia sa opiera o objektívne profesionálne informácie, o dôkladné poznanie osobnosti jednotlivých žiakov, o ich sebaopoznanie a sebahodnotenie a o objektívne potreby spoločnosti. Konfrontácia objektívnych predpokladov a subjektívnych želaní má viesť k optimálnemu súladu, ktorý môže tvoriť východisko pre úspešnú a efektívnu voľbu povolania. Osobitne treba podčiarknuť, že profesionálna orientácia je súčasťou intencionálnej výchovy, t. j. v žiadanom smere pôsobí výchovne na žiaka, uľahčuje mu proces rozhodovania a smeruje k optimalizácii profesionálnej voľby.

Rozšírenou metódou profesionálnej orientácie sú individuálne a skupinové konzultácie so žiakmi, s rodičmi, triednymi učiteľmi a ostatnými učiteľmi. Príslušné diagnostické podklady a pedagogickú dokumentáciu je možné využívať pri koordinácii činnosti školy s poradenskými inštitúciami. Rozhodujúcou súčasťou profesionálnej orientácie je rozvíjanie zájmov a činností žiakov tak, aby sa každý žiak aktívne podieľal na procese vyhľadávania, rozhodovania a na konečnej voľbe povolania alebo študijného smeru.

Kým profesionálne informácie sa poskytujú spravidla frontálne alebo skupinovo a individualizácia profesionálnych informácií sa dosahuje najmä sledovaním a študovaním príslušných tlačených a názorných in-

formácií, profesionálna orientácia má predovšetkým individualizovaný charakter. Vzťah učiteľ — žiak, výchovný poradca — žiak, učiteľ — rodič, výchovný poradca — rodič a rodič — žiak umožňuje cielavedomú diferenciaciu a konkretizáciu profesionálnej orientácie.

Profesionálna orientácia sa bude riadiť predovšetkým nasledovnými hľadiskami:

1. hľadiskom komplexnosti a dynamičnosti, pričom vidíme žiaka ako celistvú osobnosť, konfrontujeme jeho predpoklady a želania s objektívnymi požiadavkami príslušných povolání;
2. hľadiskom aktivity, ktoré sa opiera o potrebu plnej účasti žiaka a jeho rodičov na procese profesionálnej orientácie a využíva všetky možnosti na rozvíjanie záujmov, schopností a motivačnej bázy voľby povolania;
3. hľadiskom alternatívnosti, ktoré umožňuje, aby žiak za pomoci učiteľa, výchovného poradcu, poradenského servisu a za aktívnej účasti rodičov mal možnosť rozhodovať sa o výbere viacerých, relatívne rovnocenných možností.

Musíme si uvedomiť, že profesionálna orientácia bude úspešná vtedy, keď sa uspokojia životné a profesionálne aspirácie žiakov a v značnej miere aj zábery rodičov. Nie je to možné dosiahnuť vždy a v plnej miere, neraz je potrebné prijať istý kompromis, ktorý však má byť najoptimálnejší, čo najbližší k želaniam, ale najmä k objektívnym predpokladom žiaka. Dôležitým činiteľom úspešnej voľby povolania je profesionálna zrelosť. Podľa názorov niektorých autorov sa profesionálna zrelosť vyhraňuje len v období 18—19 rokov. Osobitnú pozornosť venoval tejto problematike dr. Pál Rókusfalvy (Pályaválasztás, pályaválasztási érettség, Budapest 1969). Upozornil na to, že základom profesionálnej zrelosti je rozvoj záujmov, ktorý v značnej miere podmieňuje aj profesionálnu motiváciu.

So zreteľom na objektívnu potrebu dospieť k prvotnej profesionálnej voľbe vo veku 14 rokov je žiadúce, aby škola a rodina poskytovala pri rozvoji záujmov, pri utváraní motivačnej bázy, a tým pri urýchlňovaní procesu profesionálneho dozrievania účinnú pomoc. Akcelerácia vývinu detí a mládeže, zrýchľovanie mentálneho dozrievania prispieva k tomu, že aj veková hranica zrelosti profesionálnej voľby sa znižuje, i keď sú značné individuálne rozdiely medzi jednotlivými žiakmi. Z toho hľadiska je mimoriadne dôležitý individuálny prístup k žiakom a používanie diferencovaných metód profesionálnej orientácie. Voľba povolania nie je dynamickým procesom, v ktorom sa výrazne prejavuje schopnosť osobnosti rozvíjať sa a prispôbovať sa objektívnym faktorom. Zrelosť profesionálnej voľby predpokladá dôkladné osvojovanie príslušných informácií, objektívne sebaopoznanie a sebahodnotenie žiakov, rozvoj záujmov, ktoré sú v súlade s príslušnou voľbou, a utváranie optimálneho súladu medzi stanoviskom školy, rodiny a žiaka. So zreteľom na to, že takýto optimálny stav sa dá dosiahnuť len cielavedomou výchovnou činnosťou, je žiadúce započat' so zámernou profesionálnou orientáciou už v prvých ročníkoch II. stupňa základnej školy.

Dlhoročné výskumy, ktoré sme uskutočňovali o problematike výchovy k voľbe povolania na základných školách, dokázali, že sa motivačná báza profesionálneho rozhodovania mení a v podstate sa vyvíja pozi-

tívne. Základným motívom pri rozhodovaní o voľbe povolania stáva sa vnútorný záujem o príslušné povolanie, o obsah a zameranie pracovných činností tvoriacich vo svojom súhrne príslušnú profesionálnu činnosť. Ostatné motívy, najmä materiálne a finančné výhody príslušného povolania, blízkosť pracoviska alebo školy k bydlisku žiaka, rodinné tradície a spoločenská prestíž ustúpili uvedenému základnému motívu. S uspokojením možno tiež konštatovať, že sa v posledných rokoch sústavne zvyšoval súlad medzi názorom rodičov a žiakov pri voľbe povolania alebo študijného smeru. Výskum z roku 1974/1975 ukázal, že približne 50 % rodičov úplne súhlasí s profesionálnymi záujmami svojho dieťaťa, 15 % v podstate súhlasí, 25 % má isté výhrady a 10 % nemá vyhranené stanovisko. Nesúhlas s profesionálnymi záujmami detí sa vyskytuje vo väčšej miere u rodičov, ktorí sa nevenovali sústavne usmerňovaniu záujmov svojich detí a u ktorých kontakty so školou boli nedostatočné.

Účinnosť profesionálnej orientácie zvyšujú vhodne volené formy a metódy práce. Jednou zo základných metód je individuálna profesionálna konzultácia so žiakom a rodičmi. Konzultácia sa opiera o dôkladnú znalosť osobnosti žiaka, o objektívne hodnotenie jeho výsledkov v učení, mimovyučovacej záujmovej činnosti a má za cieľ konfrontovať tieto objektívne údaje so záujmami a želaniami žiaka a jeho rodičov. Výchovný poradca alebo triedny učiteľ vedú konzultáciu tak, aby rodičia a žiak mali možnosť prejavíť svoje názory, usilujú sa objektivizovať ich informácie a z toho vyplývajúce stanoviská. Profesionálna konzultácia by nemala byť jednorázovým aktom, ale mala by byť opakovaná podľa potreby, so zreteľom na individuálne osobitosti príslušného žiaka. Veľkú pozornosť je potrebné venovať tzv. problémovým žiakom a konzultáciám so žiakmi, ktorí žijú v nepriaznivom rodinnom prostredí.

Výsledky profesionálnych konzultácií využije škola vo výchovnej práci — vo vyučovaní, v rozvíjaní záujmovej činnosti žiakov, v styku s rodičmi, v práci detskej a mládežníckej organizácie. Záujmové činnosti umožňujú pozitívne usmerňovať proces rozhodovania a konečnej voľby povolania alebo študijného smeru. V súčasnom období je osobitne dôležité rozvíjanie prírodovedných a technických záujmov a činností. Výskum záujmových činností žiakov základných škôl ukázal, že prevažujú predovšetkým športové a telovýchovné činnosti, ďalej rozličné formy pasívnych a aktívnych kultúrnych záujmov. Ostatné záujmové činnosti sú relatívne rozptýlené a zatiaľ v nedostatočnej miere sa rozvíjajú aktívne prírodovedné a technické činnosti. V súčinnosti školy a Pionierskej organizácie (organizácie SZM) je možné systematickejšie a účinnejšie organizovať technické a prírodovedné krúžky a iné záujmové činnosti a pritom nadväzovať na vedomosti a spôsobilosti získané vo vyučovaní. Vysokú orientačnú účinnosť majú fakultatívne vyučovacie predmety. Spolupráca učiteľov pracovného vyučovania, fyziky, prírodopisu, chémie so skupinovým vedúcim PO a s triednymi učiteľmi priniesla na niektorých školách pozitívne výsledky. Osvedčila sa externá spolupráca s odborníkmi zo závodov, družstiev a podnikov, zainteresovanie vysokoškolských študentov, žiakov stredných odborných škôl a stredných odborných učilišť ako inštruktorov záujmových krúžkov a iných činností. Systematické exkurzie do podnikov a závodov v okolí školy pôsobia tiež

pozitívne na proces profesionálnej orientácie. Vyššou formou rozvoja záujmovej činnosti je aktívna účasť žiakov v práci staníc mladých prírodovedcov a mladých technikov. V poslednom období sa uvažuje o zriaďovaní takýchto staníc pri veľkých priemyselných a poľnohospodárskych podnikoch. Tieto podniky, družstvá a závody môžu školám poskytovať účinnú pomoc pri rozvíjaní záujmovej činnosti, najmä zabezpečovať pomôcky, materiál a podieľať sa na odbornom vedení záujmových krúžkov.

Proces profesionálnej orientácie na všeobecnovzdelávacích školách vyžaduje si systematickosť, plánovitosť a organizovanosť. Osvedčilo sa vypracovanie celoročného plánu školy, ktorý je členený na ročníky a triedy a zahŕňa konkrétne vymedzené celoškolské a celoročníkové podujatia, ako aj konkrétne úlohy pre jednotlivé triedy. Súčasťou celoročného plánu výchovy k voľbe povolania sú adresné a terminované úlohy učiteľov jednotlivých predmetov, triednych učiteľov a výchovného poradcu. Do plánu sa zahŕňa činnosť združenia rodičov a priateľov školy a ďalšia spolupráca s rodičmi v oblasti výchovy k voľbe povolania, príslušné úlohy mimoškolských a mimovyučovacích výchovno-vzdelávacích inštitúcií. V spolupráci s Pionierskou organizáciou SZM a organizáciou Socialistického zväzu mládeže na škole využívajú sa príslušné možnosti aj v tvorbe plánov detskej a mládežníckej organizácie. Ukázalo sa, že v plánoch výchovy k voľbe povolania na školách je objektívne žiadúca dlhodobosť, t. j. ročné plány majú vychádzať z dlhodobej orientácie výchovy k voľbe povolania. V súvislosti s perspektívnym rozvojom československej socialistickej výchovnovzdelávacej sústavy považujeme za optimálne 4—5-ročné plány, a to pre 5.—8. ročník základných škôl (dočasne pre 5.—9. ročník základnej školy) a pre 1.—4. ročník gymnázií.

Nevyhnutnou podmienkou pre spresňovanie a objektivizáciu procesu profesionálnej orientácie na každej škole je získanie informácií o výsledkoch absolventa školy v ďalšom štúdiu (na odbornom učilišti, gymnáziu a odbornej škole), poťažne o dosahovaných výsledkoch v povolani. Besedy absolventov škôl, ktorí dosiahli vynikajúce výsledky vo svojom povolaní, sú účinnou metódou a pôsobia pozitívne na utváranie názorov rodičov a žiakov. Spätná väzba medzi procesom výchovy k voľbe povolania na všeobecnovzdelávacej škole a výsledkami v praktickom živote je objektívnym kritériom stanovenia miery efektívnosti výchovy k voľbe povolania na príslušnej škole.

Výchova k voľbe povolania na všeobecnovzdelávacích školách je dlhodobým, komplexným, mnohodomenzionálnym procesom. Je neoddeliteľnou súčasťou komunistickej výchovy a v nemalej miere kritériom jej efektívnosti. Zvládnutie tohto dynamického, zložitého, interdisciplinárneho procesu si vyžaduje sústavné dopĺňovanie pedagogickej, psychologickkej a ekonomickej orientovanosti všetkých učiteľov a úzkej súčinnosti práce školy a poradenských inštitúcií. So zreteľom na to, že pri konečnom rozhodovaní o voľbe povolania a študijného smeru majú stále rozhodujúci vplyv rodičia, je zainteresovanie rodičov, zvyšovanie úrovne ich informovanosti a koordinácia výchovného vplyvu školy a rodiny kľúčovým miestom, ktoré rozhoduje o efektívnosti tvorby pro-

fesionálnych a životných plánov žiakov a o optimálnom zosúladiení potrieb spoločnosti a aspirácií jednotlivca. Výsledky výchovy k voľbe povolania sa postupne zlepšujú. Utvára sa súlad medzi teoretickými úvahami a praktickou realizáciou. Začlenenie cieľavedomej, náročnej, integrovanej výchovy k voľbe povolania do systému komunistickej výchovy je jedna z podmienok ďalšieho zvyšovania úrovne a účinnosti výchovnej práce socialistickej školy.

ОНДРЕЙ БАЛАЖ

ПОДГОТОВКА К ВЫБОРУ ПРОФЕССИИ И ТРУДОВОЕ ВОСПИТАНИЕ

Трудовое воспитание призвано не только формировать положительное отношение человека к труду и вооружать его знаниями, умениями, сноровкой и навыками, необходимыми для осуществления сложной и творческой трудовой деятельности, но и ориентировать человека в сфере труда и профессии. Целенаправленность трудового воспитания и подготовки к выбору профессии будет в значительной мере определяться общими требованиями. «Проект дальнейшего развития чехословацкой воспитательно-образовательной системы», который был одобрен верховными партийными и правительственными органами в 1976 г. Логическим последствием является модернизация трудового воспитания и подготовки к выбору профессии, перспективная ориентация, более широкая нацеленность в рамках воспитательно-образовательного процесса в школе и за ее пределами.

В ближайшее время необходимо будет углубить политехнические аспекты трудового воспитания и профессиональной ориентации. Более широкий общеобразовательный политехнический характер системы способствует повышению активной доли участия учащегося в принятии решения о будущей профессии (учебной отрасли) и будет содействовать реальности принимаемого решения.

Профессиональная и школьная ориентация в общеобразовательных школах должна опираться на познание долгосрочных общественных перспектив — реальной базой для этого могут стать прогнозы на период 10—15 лет вперед. Долгосрочная профессиональная ориентация требует эффективного использо-

вания всех учебных предметов для сообщения соответствующих информации, для ориентации и развития специальных профессиональных интересов. Особенное значение в этом отношении имеют в основных школах естествоиспытательные предметы, трудовое воспитание и математика.

Ориентация учащихся на приобретение квалификации по профессии рабочего является ключевой проблемой подготовки к выбору профессии. Вопрос касается не только повышенной доли учащихся, которые предназначены для поступления в учреждения для подготовки квалифицированных рабочих, но и качественных изменений в этих учреждениях, которые становятся равноценной составной частью системы средних школ. При выполнении перспективных и оперативных заданий по подготовке к выбору профессии решающая педагогически-организаторская и координационная функция принадлежит воспитательным консультантам.

Подготовка к выбору профессии в общеобразовательных школах является длительным и многогранным процессом. На современном этапе стабилизируется ее система и постепенно возникает согласованность между теоретическими концепциями и их реализацией на практике. Укрепление целеустремленной, трудоемкой, перспективно ориентированной и включенной в воспитательно-образовательный процесс подготовки к выбору профессии является составным элементом программы реализации дальнейшего развития чехословацкой воспитательно-образовательной системы.

VOCATIONAL GUIDANCE AND WORKING EDUCATION

Working education is supposed not only to form a positive attitude of man to work and to provide man with the knowledge, skills, abilities and habits necessary to perform demanding and creative work, but also to orientate people in the world of work and occupations. The final aims of working education and vocational guidance will, to a great extent, be determined by the general requirements of the Project for the Further Development of the Czechoslovak Educational System, which was adopted by the highest Party and State authorities in 1976. Logical consequences thereof are: modernisation of working education and vocational guidance, prospective orientation, broader aims within the framework of the educational process both in and out of school.

In the nearest future it will be necessary to deepen the polytechnical aspects of working education and professional orientation. A broader general and polytechnical character of education increases the pupils' active share in deciding their future occupation (or branch of study) and will contribute to the decision-making being better-grounded.

Professional and educational orientation at schools providing a general education, is to be based on the knowledge of long-term social prospects — a real basis can be provided by prognoses for a period of 10 to 15 years. Long-term professional orientation necessitates efficient utilisation

of every subject for the provision of relevant information, for the guidance and development of specific professional interests. From this aspect of particular significance at elementary schools are the following subjects, workshop practice and mathematics.

The orientation of pupils to skilled manual occupations is the key problem of vocational guidance. It is so not only because of the high proportion of pupils who are supposed to enter establishments for the training of skilled workers, but also because of the qualitative changes in these training centres, which are being placed on the same footing as the other types of secondary schools in a comprehensive system of secondary education. In fulfilling the prospective and current tasks of vocational guidance, the decisive pedagogical, organizational and co-ordinating role is played by vocational guidance officers.

Vocational guidance at general (non-vocational) schools is a long-term, multi-dimensional process. In the present period its system is being stabilised while the theoretical conceptions and their practical realisation are gradually being brought into harmony. The promotion of purposeful, sophisticated, prospectively orientated vocational guidance, integrated into the educational process, is part of the programme for the realisation of further development of the Czechoslovak educational system.